

BARACK OBAMA: UN DISCURS SOBRE L'EMPATIA

El president Obama, al seu llibre programàtic *L'audàcia de l'esperança* (2006; hi ha trad. catalana, Barcelona: Ed. Mina, 2008), va escriure que "l'empatia és el cor del meu codi moral" i ha construït sobre aquest valor la base conceptual o la guia moral de la seva presidència.

El discurs que analitzarem en aquests apunts sobre Empatia, d'una altura literària clàssica, és una obra mestra de la retòrica política contemporània. Però, a més, ofereix un magnífic exemple d'anàlisi del valor "empatia" i d'aplicació política de les possibilitats del reconeixement empàtic del dolor de l'altre com a instrument per donar sentit a la pròpia vida i per enfortir els vincles comunitaris.

No ens interessa analitzar si Obama creu (o no) el que diu, ni tenim mitjans per fer-ho. El que ens interessa és exemplificar l'ús retòric de l'empatia com a eina per crear comunitat política. Glosem els recursos literaris al final d'aquest document.[R. A]

Discurs del senador Barack Obama als graduats de la Universitat Northwestern -Xicago (19 juny, 2006)

Bona nit President Bienen, Junta de Síndics, professors, pares, família, amics, i promoció del 2006. Felicitats per la vostra graduació, i gràcies per permetre'm l'honor de formar-ne part.

Fa pocs mesos, vaig trobar un article d'Elaine Meyer al vostre diari estudiantil.

Elaine, sisplau, fes l'ona si ets aquí. Aquí està. Estic content de veure que has arribat a la graduació.

Doncs bé, Elaine va escriure en aquell article "Desafia'ns, senador Obama." Vaig pensar que semblava una petició justa, així que vaig seguir llegint. I em vaig adonar que Elaine estableix unes expectatives per a aquest discurs.

D'acord amb l'article, se suposa que he de ser font d'inspiració, però no artificios. Se suposa que he de ser optimista, però no cursi. Hauria de ser polític, però no massa polític. Hauria de ser millor que John McCain, però no tan bo com per haver de passar el dia amb Jerry Falwell.

Per il·lustrar millor el que estava buscant, Elaine va citar llavors molt amablement la totalitat del discurs de graduació que vaig donar en Knox College a Galesburg any passat –arruïnant així per complet el meu pla de reciclar el discurs aquest any.

Deixat sense discurs i amb molta pressió, vaig acudir a Elaine en cerca d'ajuda. I el que ella va escriure després és precisament el que m'agradaria comentar-vos sobre l'actualitat. Ella va dir:

"Quan la gent diu que no vol sentir parlar de política en un discurs de graduació, volen dir, en part, que no volen sentir a parlar sobre el món exterior i els seus problemes. Nosaltres, els estudiants, hem estat força aïllats durant els últims quatre anys, de manera que no ens ha de fer mal ser desafiats durant trenta minuts, especialment en un dia que marca la nostra "entrada al món 'real'."

Això em va semblar una declaració important. I va recordar un passatge de les Escriptures que alguns de vosaltres deuen conèixer:

Corintis 13:11: "Quan jo era nen, parlava com un nen, sentia com un nen, pensava com un nen. Ara que m'he convertit en un home, he deixat enrere les coses de nen."

Trec ara aquesta cita perquè hi ha una assumptió, en ritus de pas com aquest, que créixer és només una funció de l'edat, que esdevenir adult és una progressió inevitable i natural.

Però, de fet, conec un munt de persones de trenta, quaranta i cinquanta anys que encara no estan completament desenvolupades. I si parles amb la meua dona, ella et dirà que hi ha moments en què encara faig coses de nen, quan contínuament m'esforço per superar l'egoisme o la petitesa.

Així que fins i tot avui dia, com a Senador dels EUA, he de recordar-me a mi mateix certes lliçons de la meua joventut - lliçons sobre créixer i ser fidel als meus valors i ideals.

La primera lliçó la vaig aprendre durant el meu primer any a la Universitat.

En aquell temps jo tenia una tendència, en paraules de la meua mare, a actuar amb una mica d'informalitat sobre el meu futur. Em rebel·lava, enfadat, de la manera en què molts joves en general, i joves negres en particular, s'enfaden, pensant que la responsabilitat i el treball dur eren convencions passades de moda que no es s'aplicaven a mi. Anava de festa una mica massa i estudiava el mínim per tirar endavant.

I una vegada, després d'una molt llarga nit de festa, en què havia begut una mica massa de cervesa, vam trencar algunes ampolles i vam destrossar una mica massa la residència d'estudiants. I l'endemà, el desordre era tan gran que quan una de les senyores de la neteja el va veure, va començar a plorar.

I quan una amiga es va assabentar d'això, em va dir: "Aquesta dona podria haver estat la meua àvia, Barack. Es passava els dies netejant el que els altres destrossaven".

I això em va aportar la primera lliçó per créixer:

El món no gira només al voltant teu.

Hi ha moltes converses en aquest país sobre el dèficit federal. Però crec que hauríem de parlar més sobre el nostre dèficit empàtic - la capacitat de posar-nos al lloc de l'altre, de veure el món a través dels qui són diferents de nosaltres - el nen que té fam, els acomiadats de la siderúrgia, la dona immigrant que neteja el teu dormitori.

A mesura que avanceu en la vida, cultivar aquesta qualitat d'empatia esdevindrà més difícil, no més fàcil. No hi ha requisit de servei comunitari en el món real, ningú t'obliga a tenir cura dels altres. Vosaltres sereu lliures per viure en barris amb gent exactament igual a vosaltres, i enviar els vostres fills a les mateixes escoles i limitar les vostres preocupacions a allò que passi al vostre propi petit cercle.

No només això -vivim en una cultura que desencoratja l'empatia. Una cultura que massa sovint ens diu que la nostra fita principal en la vida és ser rics, prims, joves, famosos, segurs i entretinguts. Una cultura en els qui són al poder sovint encoratgen aquests impulsos egoistes.

Us diran que els nord-americans que dormen als carrers i pidolen menjar hi va arribar perquè són mandrosos o febles d'esperit. Que els nens de la ciutat que es troben atrapats en escoles ruïnoses no poden aprendre, i que no aprendran, de manera que s'ha de renunciar-hi per complet. Que les persones innocents massacrades i expulsades de les seves llars a mig món són un problema del qual altres s'han de cuidar.

Espero que vosaltres no feu cas d'això. Espero que opteu per ampliar, i no per contraure, el vostre àmbit de preocupació. No perquè tingueu una obligació envers els menys afortunats, tot i que sí que teniu aquesta obligació. No perquè tingueu un deute envers tots els que us van ajudar a arribar on sou, tot i que sí que teniu aquest deute.

És perquè teniu una obligació envers vosaltres mateixos. Perquè la nostra salvació individual depèn de la salvació col·lectiva. I perquè és només quan enganxeu el vostre carro a alguna cosa més gran que vosaltres mateixos que us adonareu del vostre veritable potencial -i arribareu a estar completament desenvolupats.

La segona lliçó la vaig aprendre després de la Universitat, quan vaig tenir la boja idea de ser un organitzador de la comunitat i treballar en barris de pocs recursos.

La meva mare i els meus avis pensaven que havia d'anar a l'escola de lleis. Els meus amics havien sol·licitat llocs de treball a Wall Street. Però jo vaig seguir endavant i vaig escriure cartes a totes les organitzacions del país que se'm van acudir. I, finalment, aquest petit grup d'esglésies de la zona sud de Chicago em va respondre la petició i em va donar un treball d'organització als barris devastats pel tancament de la planta d'acer als anys 80.

Les esglésies no tenien molts diners, així que em van oferir una suma de 12.000 dòlars a l'any, més 1.000 \$ per comprar un cotxe. I em vaig preparar per anar a Xicago - un lloc on no havia estat mai i on no coneixia ningú viu.

Fins i tot les persones que no em coneixien es van mostrar escèptiques de la meva decisió. Recordo haver tingut una conversa amb un home gran que havia conegut abans de la meva arribada a Xicago. Li vaig parlar dels meus plans, i ell em va mirar i va dir: "Deixa'm dir-te una cosa. Sembles un home jove bo i pulcre, i tens una veu bonica. Així que et donaré un consell - oblida aquesta feina d'organitzador de la comunitat. No pots canviar el món, i la gent no apreciarà el teu intent. El que has de fer és entrar a la televisió. T'ho dic, tens un futur".

Podria haver seguit el consell de la meva mare i haver seguit el consell dels meus avis. Podria haver pres el mateix camí que els meus amics. I, objectivament parlant, dedicar-me a la televisió podria haver tingut algun sentit.

Però jo sabia que hi havia alguna cosa en mi que volia provar alguna cosa més gran.

Així que la segona lliçó és la següent: Posa't a prova. Pren alguns riscos en la teva vida.

Això pot ser difícil per a tots vosaltres, perquè una de les millors coses de graduar-se a la Northwestern és que ara pots escollir el teu propi camí. Podeu agafar el vostre diploma, deixar enrere aquesta etapa, i perseguir la casa gran i el gran salari la roba bonica i totes les altres coses que la nostra cultura dels diners diu que heu de comprar.

Però espero que no ho feu. Centrar la vida només a fer diners mostra pobresa d'ambició. És demanar molt poc d'un mateix. I us deixarà insatisfets.

Sovint penso en els joves nord-americans -adolescents i universitaris no molt més grans que vosaltres- d'arreu del país, observant el moviment de drets civils que es desplega davant seu en els seus televisors.

M'imagino que devien haver vist els manifestants i devien haver escoltat els seus discursos, però també és probable que haguessin vist els gossos i les mànegues contra incendis, o les imatges de les persones innocents colpejades, o que haguessin sentit la notícia de les quatre nenes que van morir quan algú va llançar una bomba a la seva església.

Instintivament, sabien que era més segur i més intel·ligent quedar-se a casa, per veure el moviment de lluny. Però també entenien que aquestes persones a Geòrgia i Alabama i Mississipí eren els seus germans i germanes, que el que estava succeint era incorrecte, i que tenien l'obligació de fer el correcte. Quan els autobusos es van aturar per a una Caravana per la Llibertat al Sud, hi van pujar. Ells van assumir un risc. I van canviar el món.

Així que no deixeu que la gent us digui que feu el més segur. Escolteu el vostre interior i decidiu què és el que us preocupa tant que esteu disposat a arriscar-ho tot.

La tercera lliçó la vaig aprendre quan vaig arribar a Xicago.

Havia passat setmanes organitzant la nostra primera reunió de la comunitat al voltant de la qüestió de la violència de les colles. Vam convidar la policia, vam fer trucades telefòniques, vam anar a les esglésies, i vam repartir volants.

M'havien advertit de les batalles i les males polítiques entre alguns líders de la comunitat, però no en vaig fer cas, confiant que sabia el que estava fent.

La nit de la reunió vam organitzar files i files de cadires a l'espera de la multitud. I vam esperar. I vam esperar. I, finalment, vam veure un grup de persones grans caminar pell passadís. I s'asseieren. I una velleta aixecà la mà i preguntà: "És aquí on es fa el joc de bingo?"

Només tretze persones es van presentar aquella nit. La policia no va venir. I la reunió va ser un complet desastre.

Més tard, els voluntaris amb els quals vaig treballar em va dir que ho deixaven, que havien estat fent això des de feia dos anys i no havien obtingut resultats.

Jo també estava cansat. Però en aquell moment, vaig mirar cap a fora i vaig veure uns nens petits jugant en un terreny erm al carrer, tirant pedres a un edifici tapiat. I em vaig dirigir als voluntaris, i els vaig preguntar: "Abans de sortir, vull que respongueu una pregunta. Què passarà amb aquests nois? Qui lluitarà per ells si no ho fem nosaltres? Qui els donarà una oportunitat si nosaltres ens n'anem?"

I en aquell moment, tots tots vam recordar una tercera lliçó per créixer:

Persevera.

Deixar la teva marca al món és difícil. Si fos fàcil, tothom ho faria. Però no ho és. Es necessita paciència, es necessita compromís, comporta un munt de fracassos en el camí. La prova real no és si evites aquests error, perquè no ho faràs. Sinó si després de l'error caus en la inacció, o si n'aprens, si decideixes perseverar.

Després del meu petit discurs, aquell dia, un a un, els voluntaris van decidir-ho. Vam tornar a aquests barris, i vam seguir en això, mantenint-nos a nosaltres mateixos amb les petites victòries. I amb el temps, una comunitat va canviar.

Cultivar l'empatia, desafiar-te a tu mateix, perseverar en l'adversitat - aquestes són les qualitats que he trobat més importants a la vida.

Però el que és cert per als individus també pot ser cert per a les nacions.

Allò que els Estats Units necessiten ara, més que mai, és un sentit de propòsit per guiar-nos a través dels desafiaments que tenim per davant, una maduresa que sembla que hem perdut en algun lloc al llarg del camí, el desig de participar en una conversa d'adults sobris sobre nostre futur.

Quan mesurem la nostra grandesa com a nació segons fins a quin punt el mercat de valors puja o baixa en comptes de segons quantes oportunitats hem obert per als nens d'Amèrica, estem mostrant una preferència per l'infantil. Quan creiem que la força és l'única manera d'assolir els nostres objectius en el món, quan els nostres líders exageren o amaguen la veritat, no hem deixat de banda les coses de nen. Quan executem el nostre pressupost en números vermells per les coses que volem en lloc de fer-ho per les coses que necessitem, això ens indica que encara no estem completament desenvolupats.

Per un breu moment, hi havia l'esperança que aquest tipus de política hauria acabat després del 9/11. Hi havia un sentit d'unitat nascuda de les runes dels edificis - els joves se subscriuen al servei, els líders polítics dels dos partits treballaven junts, la gent es feia noves preguntes sobre el nostre món, àvida de respostes.

Però en algun moment, vam començar a anar a la deriva. Republicans i demòcrates per igual van tornar a postergar les coses sobre els problemes als quals ara hem de fer front. Vam enviar als joves nord-americans a lluitar en una guerra sense demanar a ningú de tornada a casa que sacrificués el seu temps o la seva retallada

d'impostos. Discutim sobre l'intranscendent, i caricaturitzem els nostres oponents per guanyar punts polítics barats. Els nostres mitjans de comunicació van tornar a cobrir el sensacionalisme i a alimentar la nostra capacitat d'atenció cada vegada més curta.

I mentrestant, els nostres problemes s'han quedat sense resoldre.

Tenim una economia mundial que ens obliga a competir com mai abans. En el món d'avui un lloc de treball pot viatjar a qualsevol lloc on hi hagi connexió a Internet i un treballador intel·ligent i hàbil. I si la Xina i l'Índia continuen educant més i millor que nosaltres els seus fills, els llocs de treball se'n aniran allà.

Podem respondre a aquest desafiament si cuidem les nostres escoles, si fem la universitat assequible, si entrenem els nostres treballadors, si invertim més en recerca i tecnologia. Sabem el que cal fer. El que falta és la voluntat política.

Tenim una crisi de sanitat en aquest país que ha deixat 46 milions de nord-americans sense assegurança mèdica, que ha deixat milions de persones incapaces de bregar amb l'augment dels copagaments, que ha deixat empreses prop de la fallida.

Podem respondre a aquest desafiament si modernitzem el nostre sistema de salut, si en millorem la qualitat, si unim els nostres recursos per negociar una assegurança assequible. El que ha faltat és la voluntat política.

Tenim una crisi energètica que està mantenint els preus del petroli alts, destruint el nostre clima, i que ens obliga a enviar milers de milions de dòlars als mateixos països que volen fer-nos mal.

Podem respondre a aquest desafiament, si aprofitem els combustibles alternatius i construïm cotxes que vagin més enllà d'un tanc de gas. Però hem de trobar la voluntat per fer-ho realitat.

Necessitem noves estratègies per combatre la guerra contra el terror. En un món on els terroristes poden es ocultar i barrejar en qualsevol ciutat del planeta, no podem creure - com diu Bill Clinton - que podem matar o empresonar cadascun dels nostres enemics.

Podem respondre a aquest desafiament, si ens adonem que això no és només la batalla dels exèrcits sinó també d'idees, si reconstruïm les nostres institucions i enfortim les nostres aliances com Truman i Acheson i Keenan i Marshall van fer després de la Segona Guerra Mundial, si portem esperança a aquells focus de desesperació on una jihad és millor opció que una feina.

Però el que falta és la voluntat política.

Tots i cadascun d'aquests reptes exigeixen una Amèrica més útil, més adulta que l'Amèrica que tenim avui. Una Amèrica que reflecteixi les lliçons que han ajudat a moltes de les seves persones madures en les seves pròpies vides. Una Amèrica on es tracta no només de cadascú de nosaltres, sinó del conjunt de tots nosaltres. Una Amèrica que prengui grans riscos de cara per obtenir majors recomenses. Una Amèrica que, per sobre de tot, perseveri.

Més de cent cinquanta promocions s'han assegut on vosaltres seieu avui, alguns en temps bons, altres en temps dolents. Alguns eren anys que simplement donaven lloc al proper, i altres anys que marcarien un punt d'inflexió en la nostra nació.

La promoció de 1860 trobaria seu país esquinçat per la guerra civil en menys d'un any. Molts d'ells van fer cas al seu President que els va dir que una casa dividida no pot romandre, i van respondre a la crida per salvar una unió i un poble lliure.

La promoció de 1932 veuria una nació sumida en la depressió, una nació de malmenjats, mal vestits i mal ubicats. Escoltarien un home que no podia es aixecar de la cadira de rodes aixecant una nació i dient-los que només és la por el que s'interposa en el nostre camí. I van respondre a la crida per derrotar aquesta por.

La promoció del 1960 es trobaria a l'inici d'una dècada on la lluita social i racial amenaçaria amb estripar el teixit mateix de la nació. Van voler escoltar un president jove instant-los a demanar-se què podien fer pel seu país. I respongueren a la crida per seure en els taulells de dinar i prendre aquests passejos de la llibertat, es manifestaren per la justícia i per viure en igualtat.

I ara és 2006. I aquí vosaltres seieu davant desafiaments tan grans com qualsevol en el passat. I la tria és vostra. Passarà l'any amb prou feines com un murmur de la seva generació? O mirarem cap enrere i veurem aquest moment com el moment que es va prendre una posició i es va canviar el món?

El temps ho dirà. A vosaltres us posarà a prova pels reptes d'aquest nou segle, i en ocasions es produirà un error. Però sabeu que teniu el poder per intentar-ho. Que les generacions que han vingut abans es van enfrontar a aquests mateixos temors i incerteses en el seu propi temps. I que si estem disposats a assumir les càrregues dels altres, per prendre grans riscos, i per perseverar a través de l'assaig, els Estats Units continuaran en el seu magnífic camí cap a aquest horitzó llunyà i un dia millor.

Moltes gràcies a la promoció de 2006, enhorabona en la vostra graduació, i Elaine, espero haver-ho fet bé.

Traducció: Ramon Alcoberro Torres.

UNA NOTA SOBRE L'ÚS RETÒRIC D'AQUEST TEXT

Aquest discurs, fins i tot més enllà de la seva proposta de filosofia moral comunitarista, constitueix un bon exemple de la formulació contemporània del que els clàssics anomenaven *gènere epidíctic* o demostratiu, que vol provocar el *pathos*, l'emoció, de l'auditori. En aquest gènere, que és el més adient al panegíric (o com dirien els Antics: "a l'elogi o a la censura"), les referències es fan sobretot al temps passat i es tracta de mostrar, la continuïtat de la comunitat, en què els valors del passat constitueixen inspiració per al futur.

Ciceró (*De Oratore*, 50) va escriure sobre l'art retòric: "Caldrà fer una introducció prou digna i un accés clar a la causa i un cop en el primer contacte s'hagi atret els ànims dels qui ens escolten [l'orador] confirmarà els arguments favorables i rebutjarà els contraris. D'entre tots els arguments més sòlids, uns els col·locarà al començament i altres al final i intercalarà els més febles". La retòrica d'Obama és

de model clàssic; al cap i a la fi, ell se sentia com Ciceró un "*novus homo*", un home nou i diferent als del vell sistema. Obama, fins i tot per origen ètnic, pot presentar-se com algú que no està vitalment implicat amb el vell sistema desprestigiats, però que –precisament perquè prové de fora– pot donar nova vida als valors del sistema.

La referència a l'empatia és també una manera d'enunciar la seva pròpia manera de fer política. Qui parla d'empatia no enuncia un programa polític, sinó un valor. Establint el debat polític en termes de valors morals, vol allunyar-se de la manera "politiquera" i tacticista de fer les coses; i reivindicant un valor de caire molt psicològic, com és l'empatia, s'allunya del moralisme buit. Cal recordar que la mateixa paraula "empatia" va néixer a finals del segle 19 (i només es començà a divulgar massivament després de la II Guerra Mundial). "Empatia" és, doncs, una paraula poc "gastada" en la tradició política, mentre la "solidaritat" o la "justícia" sonen com a conceptes molt més retòrics, que un home que es vol presentar com innovador ja no pot emprar.

Obama (i el redactor final dels seus discursos Jon Favreau) segueixen un ordre molt clàssic (narració de fets, argumentació i conclusió final) que es potencia usant alguns recursos típics de l'oratoría, com ara:

- .- Ús de mecanismes que busquen la proximitat amb el receptor (*captatio benevolentia*) o, fins i tot, la intimitat amb l'auditori: s'adreça a una estudiant en concret, aposta per la familiaritat... Així es mostra de manera indirecta la "bona fe" de qui parla, evitant des de l'inici que l'oïdor pugui creure que el volen manipular.
- .- Ús de la citació per crear una atmosfera de seriositat que fa sentir l'acte com un moment transcendent (referència a la Bíblia).
- .- Tocs emocionals autobiogràfics per cercar complicitat (referència la seva mare i als avis).
- .- Joc constant entre 'jo' i els altres (la salvació individual depèn de la salvació col·lectiva).
- .- Comprensió clara del context en què es parla i, en aquest cas del sentit d'un acte acadèmic (així parla de 'tres lliçons', que és el que s'espera que imparteixi una Universitat).
- .- Recreació de l'estructura de tres elements (el *tricolon* de la retòrica clàssica) que era bàsica en la retòrica llatina [el tricolon més famós de la història és "*vini, vidi, vinci*" de Cèsar].
- .- Referències a les lliçons de la història per crear un clima de continuïtat (esment de les diverses generacions que van superar crisis històriques).
- .- Simplificació d'idees (el que es diu sobre la política americana és molt genèric) i sobretot, silenci sobre el que no interessa esmentar: només per posar un exemple, en el discurs es passa per alt que, segons la plana web del propi centre acadèmic, [consultada al maig de 2013], un any acadèmic a Universitat Northwestern costa 43.380 dòlars. Això òbviament, Obama no ho podia recordar en aquell moment.